



УДК 81'255.4:811.134.2:82-1

РИТМІКО-МЕТРИЧНІ СХЕМИ Ф.Г. ЛОРКИ ТА ПРОБЛЕМАТИКА ЇХ ВІДТВОРЕННЯ УКРАЇНСЬКОЮ ТА РОСІЙСЬКОЮ МОВАМИ

Федоров О.В., старший викладач
кафедри німецької та романської філології
Херсонський державний університет

У статті висвітлені особливості метричної будови іспанського вірша, ідеометричні схеми Ф.Г. Лорки та проблематика їх перекладу українською та російською мовами. Проаналізовано співвідношення ритміко-метричних структур ВТ та ПТ.

Ключові слова: ритм, метр, система версифікації, силабічна система, константа, фонетичні явища.

В статье освещены особенности метрического построения испанского стиха, идеометрические схемы Ф.Г. Лорки и проблематика их передачи на украинском и русском языках. Проанализировано соотношение ритмико-метрических структур ИТ и ПТ.

Ключевые слова: ритм, метр, система версификации, силлабическая система, константа, фонетические явления.

Fedorov O.V. RHYTHMIC AND METRICAL SCHEMES OF F.G. LORCA AND PROBLEMS OF THEIR INTERPRITING INTO UKRAINIAN AND RUSSIAN LANGUAGES

The article highlights the features of the metric system of the Spanish poetry, F.G. Lorca's authors metric schemes and the problems of their translation into the Ukrainian and Russian languages. It analyzes the correlation between rhythmic-metric structures in source text and target text.

Key words: rhythm, meter, system of versification, syllabic system, constant, phonetic phenomenon.

Постановка проблеми. Віршована мова – це, перш за все, мова, зорганізована особливим ритмічним чином [2], ритм є однією з основних її ознак. Ритм – це рівномірне чергування впорядкованих елементів (звукових, мовних, зображувальних тощо), циклів, фаз, тих чи інших процесів і явищ [5]. Зокрема, в мовознавстві, літературознавстві та перекладознавстві ритм є основою розділу віршування, що вивчає природу віршованого ритму, принципи й методику його аналізу, а також засоби його відтворення цільовою мовою – ритміку, певне співвідношення наголошених і ненаголошених складів у віршовому рядку [5].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. За І. Качуровським, система версифікації розуміється як сукупність віршів, побудованих на підставі якогось ритмічного принципу, який передбачає наявність таких систем:

– квантитативна (метрична), побудована на закономірному чергуванні довгих та коротких складів;

– силабічна, де за первісну ритмічну одиницю береться склад як такий;

– тонічна, в якій за ритмічну одиницю береться наголос;

– силаботонічна (за середніх віків – ритмічна), яка поєднує силабічний і тонічний принципи і базується на чергуванні складів наголошених і ненаголошених;

– квантитативно-силабічна система або своєрідний синтез квантитативної та силабічної систем [3].

Дослідник також вказує на існування ще двох систем: верлібра або вільного вірша, де за ритм служить те, що вважає ритмом сам автор, та римованої прози, де за ознаку ритму правлять довгі чи короткі відрізки тексту, оснащені на кінці римою [3].

Російський вчений-іспаніст та перекладач С. Гончаренко в монографії «Стилистический анализ испанского стихотворного текста» вказує на існування наступних ритміко-метричних систем іспанського вірша: силаботонічна, тонічна та акцентно-силабічна. Автор відкидає традиційну та загальноприйнятту думку про те, що іспанська поезія належить до єдиної силабічної системи. У рамках силаботонічної системи він виокремлює вірші з «вільними» стопами, в яких за ритм слугує кількість стоп того чи іншого метру силаботонічної системи (ямб, хорей та ін.), та кадентно-силабічний вірш, в якому стопна впорядкованість деформується і розмір вираховується за формулою «кількість стоп мінус одиниця». [2] Акцентно-силабічна система, за С. Гончаренко, від силабічної відрізняється міжстроковою рівнонаголошеністю, де кожний рядок містить однакову кількість наголошених складів.

Постановка завдання. Метою статті є дослідження особливостей метричної будови іспанського вірша, ідеометричних схем Ф.Г. Лорки та проблематики їх перекладу українською та російською мовами, а також аналіз співвідношення ритміко-метричних структур ВТ та ПТ.

Виклад основного матеріалу дослідження. Для правильного визначення іспанського метричного розміру вірша необхідно не тільки порахувати склади та їх наголошені й ненаголошені варіанти, але й звернути особливу увагу на явища, притаманні іспанській фонетиці, а саме:

– синалефа: фінальний голосний одного слова та ініціальний голосний наступного слова утворюють один фонетичний склад:

El niño la mira mira // El niño la está mirando [11].

У другому вірші граматичних складів 7, а фонетичних – 8;

– синерсис: об'єднання в один склад двох голосних, що знаходяться в одному слові та являють собою два граматичних склади:

Muele pan, molino muele // trenza, veleta, poesía [11].

у слові *poesía* чотири граматичні склади, а фонетичних – 3;

– гіатус: явище, що протилежне синалефі, де попереднє слово закінчується голосним (сильним або слабким), а наступне починається також голосним (слабким або сильним). У такий спосіб за законами іспанської фонетики повинен утворитися дифтонг, який давав би один склад, натомість у віршовому мовленні фонетичних складів буде два:

De la pasada edad, ¿qué me ha quedado? // O ¿qué tengo yo, a dicha, en lo que espero // sin ninguna noticia de mi hado? [11]

Третій та другий склади з кінця мали б утворити дифтонг та читатися в одному складі, але для утворення точного метру вони вимовляються окремо;

– дірезис: роздільна вимова голосних у дифтонгу:

Qué descansada vida // la del que huye el mundanal ruido[11].

Іспанський силабічний вірш (або акцентно-силабічний, за С. Гончаренко) має досить багато різновидів, виходячи з кількості складів у рядку, а також кількості та позицій наголосів. Відповідно до кількості наголосів у рядку вся іспанська поезія поділяється на вірші, що належать до так званої «арте менор», тобто ті, що мають вісім складів та менше, та «арте майор» – дев'ять складів та більше, що

часто діляться навпіл (але не обов'язково) цезурою. За цим параметром в іспанському вірші може бути від двох до дев'ятнадцяти складів та до двох цезур [11].

Палітра різновидів силабічного вірша, що нею користувався Ф.Г. Лорка у творчості, досить різнобарвна. Його творчість демонструють вірші (або фрагменти віршів, адже композиція творів Лорки часто буває надскладною), написані силабічним віршем (напроти кожного рядка вказані номери наголошених складів):

– чотирискладовим:

Dulce chopo, 1 3

dulce chopo, 1 3

te has puesto 3

de oro [10]. 1

– п'ятискладовим:

Blanca tortuga, 1 4

luna dormida, 1 4

¿qué lentamente 4

caminas [10]! 2

– шестискладовим:

Otras almas tienen 3 5

dolientes espectros 2 5

de pasiones. Frutas 3 5

con gusanos [10].

– семискладовим:

Me miré en tus ojos 3 6

ensando en tu boca [10]. 2 6

– восьмискладовим:

Tienen gotas de rocío 1 3 7

las alas del ruiseñor, 2 7

gotas claras de la luna 1 3 7

cuajadas por su ilusión [10]. 2 7

– одинадцятискладовим:

Mil caballitos persas se dormían 4 6 10

en la plaza con luna de tu frente, 3 6 10

mientras que yo enlazaba cuatro noches 4 6 10

tu cintura, enemiga de la nieve [10]. 4 6 10

– дванадцятискладовим:

Como un incensario lleno de deseos, 1 5 /7 11

pasas en la tarde luminosa y clara 1 5/9 11

con la carne oscura de nardo marchito 3 5/8 11

y el sexo potente sobre tu mirada [10]. 2 5/7 11

– чотирнадцятискладовим:

Princesa enamorada sin ser correspondida. 2 6/9 13

Clavel rojo en un valle profundo y desolado. 3 6/9 13

La tumba que te guarda rezuma tu tristeza 2 6/9 13

a través de los ojos que ha abierto sobre el mármol [10]. 3 6/9 13

– дев'ятнадцятискладовим:

Es allí donde sueñan los torsos bajo la gula de la hierba. 3/ 6 9/ 14 18

Allí los corales empapan la desesperación de la tinta [10]. 2/5 8/15 18



Багато творів Лорка написав верлібром – видом вірша, в якому не існує строф, рими, розміру, довжина його рядків не рівномірна. Також кількість наголошених складів не нормована. Ритмом у такому вірші слугує те, що сам автор вважає за ритм [3]. Переважна більшість творів зі збірки «Поет у Нью-Йорку» (*Poeta en Nueva York*) написана саме верлібром:

*Aquella noche el rey de Harlem,
con una durísima cuchara
arrancaba los ojos a los cocodrilos
y golpeaba el trasero de los monos.
Con una cuchara [10].*

Деякі твори Ф.Г. Лорка написав класичним розміром іспанських романсів. Це восьмикладовий силабічний вірш з 8-м чоловічим та сьомим жіночим закінченням. І. Качуровський вважає цей розмір таким, що не має окремої назви [3], але походження його не викликає жодного сумніву, адже він виник з напіввіршів латинського гімнічного 15-ти складовика, поділеного навпіл [1]:

*Voces de muerte sonaron
cerca del Guadalquivir.
Voces antiguas que cercan
voz de clavel varonil [10].*

Але все ж таки більшість віршів з «Циганського баладника» (*Romancero Gitano*) написано трінаголошеним восьмикладовиком з ненаголошеним восьмим складом у рядку. Цей розмір є одним з улюблених розмірів автора, і в ньому він дійшов найвищої майстерності:

*Silencio de cal y mirto.
Malvas en las hierbas fnas.
La monja borda alhelies
sobre una tela pajiza [10].*

Проаналізуємо на прикладі вірша *Romance de la luna, luna* (Про царівну місяцівну в перекладі М. Лукаша) метричну (ритмічну) побудову лорчиного романсу (табл. 1).

Композиційно вірш складається з 36-ти рядків по вісім складів у кожному, де кожен рядок має константу (постійний наголос) на сьомому складі та ще два наголошених склади, місце яких варіюється, чим створюється оригінальне звучання твору. Відсоткове співвідношення наголошених складів наступне (див. табл. 2).

За даними С. Гончаренко, у восьминаголошеному іспанському акцентно-силабічному вірші співвідношення силових наголосів в одному рядку становить: один наголос – 0,3%; два – 49,8%; три – 47,6%; чотири – 2,3% [2]. У цьому конкретному

творі ми вираховували рядків з одним наголосом – 0%; з двома – 37%; з трьома – 63%; з чотирма – 0%. Цим ми можемо стверджувати, що лорчин романс (а конкретніше, цей вірш) у ритмічному плані дещо відрізняється від середньостатистичного романсу, а саме – більш частим вживанням коротких (не більше двох складів) лексем.

Існують чотири повнонаголошені варіанти ритмічної організації вірша іспанського романсу, а саме:

- хореї – з наголошеними 1-им, 3-ім або 5-им складами (силових наголосів, зазвичай, не більше двох);
 - дактилі – наголошені 1-й та 4-й склади;
 - дольник 1 – наголошені 2-й та 4-й склади;
 - дольник 2 – наголошені 2-й та 5-й склади.
- У вірші *Romance de la luna, luna* наявні всі чотири повнонаголошені ритмічні варіанти, що свідчить про його ритмічну неоднорідність:

- Huye luna, luna, luna... (хореї)
- mueve la luna sus brazos (дактиль)
- La luna vino a la fragua (дольник 1)
- El niño la mira, mira (дольник 2).

Повнонаголошені рядки становлять 24, або 67% від загальної кількості. З них 10 рядків (42%) – хореї з наголосом переважно на 1-му і 3-му складах; 2 – дактилі (8%); 3 – дольник 1 (13%); 8 – дольник 2 (33%).

Проаналізуємо переклади цього вірша українською (в перекладі М. Лукаша – ПТ1) та російською (в перекладі А. Гелескула – ПТ2).

У лукашевому перекладі відсоткове співвідношення наголошених складів становить (див. табл. 3).

Рядків з одним силовим наголосом маємо 0; з двома – 10 (19,5%); з трьома 24 (75%), з чотирма – 2 (5,5%). Повнонаголошених рядків у ПТ – 26 (рядки з чотирма наголосами вважатимемо повнонаголошеними). З них 21 (81%) – хореї; 5 (19%) – дольник 1.

Російський переклад має наступну статистику:

- відсоткове співвідношення наголошених складів (табл. 4).

Рядків з одним силовим наголосом маємо 0; з двома – 6 (16,5%); з трьома 30 (83,5%), з чотирма – 0. Повнонаголошених рядків у ПТ – 30. З них 7 (23%) – дактилі; 20 (67%) – дольник 1; 3 (10%) – дольник 2.

Порівнюючи результати досліджень ВТ та ПТ1, доходимо висновку, що ритм оригінального вірша є досить різноманітним, судячи з кількісного та якісного складу його

Таблица 1

ROMANCE DE LA LUNA, LUNA	РОМАНС О ЛУНЕ, ЛУНЕ	ПРО ЦАРІВНУ МІСЯЦІВНУ
(д1) La luna vino a la fragua (д2) con su polisón de nardos. (д2) El niño la mira, mira. (д2) El niño la está mirando. (x) En el aire conmovido (д) mueve la luna sus brazos (д1) y enseña, lúbrica y pura, (д2) sus senos de duro estaño. (x) Huye luna, luna, luna. (x) Si vinieran los gitanos, (д1) harían con tu corazón (д2) collares y anillos blancos. (x) Niño, déjame que baile. (x) Cuando vengan los gitanos, (д) te encontrarán sobre el yunque (д) con los ojillos cerrados. (x) Huye luna, luna, luna, (x) que ya siento sus caballos. (x) Niño, déjame, no pises (x) mi blancor almidonado. (x) El jinete se acercaba (д2) tocando el tambor del llano. (x) Dentro de la fragua el niño, (д) tiene los ojos cerrados. (x) Por el olivar venían, (x) bronce y sueño, los gitanos. (x) Las cabezas levantadas (x) y los ojos entornados. (x) Cómo canta la zumaya, (д1) ¡ay, cómo canta en el árbol! (x) Por el cielo va la luna (x) con un niño de la mano. (x) Dentro de la fragua lloran, (x) dando gritos, los gitanos. (д2) El aire la vela, vela. (д2) El aire la está velando.	(д1) Луна в жасминовой шали (д1) явилась в кузню к цыганам. (д1) И сморит, смотрит ребенок, (д1) и смутен взгляд мальчугана. (д1) Луна закинула руки (д1) и дразнит ветер полночный (д1) своей оловянной грудью, (д1) бесстыдной и непорочной. (д1) - Луна, луна моя, скройся! (д) Если вернутся цыгане, (д1) возьмут они твое сердце (д1) и серебра начеканят. (д1) - Не бойся, мальчик, не бойся, (д1) взгляни, хорош ли мой танец! (д1) Когда вернутся цыгане, (д1) ты будешь спать и не встанешь. (д1) - Луна, луна моя, скройся! (д1) Мне конь почудился дальний. (д1) - Не трогай, мальчик, не трогай (д1) моей прохлады крахмальной! (д2) Летит по дороге всадник (д2) и бьет в барабан округи. (д1) На ледяной наковальне (д) сложены детские руки. (д2) Прикрыв горделиво веки, (д2) покачиваясь в тумане, (д) из-за олив выходят (д) бронза и сон – цыгане. (д) Где-то сова зарыдала – (д) Так безутешно и тонко! (д1) За ручку в темное небо (д1) луна уводит ребенка. (д) Вскрикнули в кузне цыгане, (д) эхо проплакало в чащах... (д1) А ветры пели и пели (д1) за упокой уходящих.	(д1) Прийшла в кузню Місяцівна (x) в серпанковім покривалі, (x) хлопчик дивиться на неї - (x) краса очі пориває. (x) Має білими руками, (x) аж малому серце в'яне, (x) вислоняє, грішна й чиста, (x) тугі перса олив'яні. (д1) «Тікай, тікай, Місяцівно, (x) бо як вернуться цигани, (x) накують із твого серця (д1) намиста й перснів багато». (x) «Дай я, хлоню, потанцюю, (x) бо як вернуться чхавале, (x) ти з закритими очима (д1) лежатимеш на ковадлі». (д1) «Тікай, тікай, Місяцівно! (x) Чуєш, тупотять бахмати?» (x) «Ну-бо, хлоню, не топчися (x) по білі моїй крохмальній». (x) Битим шляхом скаче вершник, (x) мов у бубон, в шлях бабаха, (x) а вже в кузні малий хлопчик (x) склепив віченьки, бідаха. (x) Гаєм їхали цигани, (x) мусянджовії примари. (x) Очі мружили набакир, (x) рівно голови тримали. (x) А в тім гаю пугач пуга, (x) пугач пуга тоскно й жаско... (x) Пливе небом Місяцівна, (д1) за руку держить хлоп'ятко. (x) В кузні туж, у кузні лемент, (x) плачуть, голосять цигани, (x) а царівну Місяцівну (x) повивають хмари, хмари.

*Умовні позначення: x – хорей, д – дактиль, д1 – дольник 1, д2 – дольник 2.

Таблица 2

№ складу	1	2	3	4	5	6	7	8
% наголошеності	33	33	47	19	33	0	100	0

Таблица 3

№ складу	1	2	3	4	5	6	7	8
% наголошеності	33	25	78	14	36	0	100	0

Таблица 4

№ складу	1	2	3	4	5	6	7	8
% наголошеності	19	67	0	86	14	0	100	0



ритмічних варіантів. Незважаючи на те, що рядків-хореїв у ньому більше, ніж інших метричних варіантів (42%), їх перевага не є абсолютною, і стверджувати про домінування хорея у вірші не має підстав, а саме це й відрізняє силабічний вірш від силаботонічного. Більш того, звернувши увагу на порядок вживання тих чи інших метричних варіантів оригіналу, ми побачимо, що їх послідовність у вірші майже повністю нівелює хореїчне (чи будь-яке інше силаботонічне або тонічне) звучання.

Український переклад М. Лукаша має явно виражене хореїчне звучання, і статистичні дані це лише підтверджують, адже найбільший відсоток наголошених складів у ньому – це треті (78%) за приблизно рівної кількості наголошених перших та п'ятих.

Російський переклад А. Гелескула виконаний більшою мірою дольником 1, оскільки майже всі перші 20 рядків написані саме цим варіантом восьмискладового силабічного вірша. Останні 16 рядків поперемінно звучать як дольниками 1, дольниками 2 так і дактилями, що вказує на двоїсту ритмічну композицію, де ритм другої половини вірша відрізняється від ритму першої.

Висновки з проведеного дослідження. З огляду на об'єктивні дані можемо стверджувати, що і в українському, і в російському перекладах оригінальна метрична схема відображена лише частково: вірш в обидвох ПТ є силабічним восьмискладовиком, але з явною тенденцією до хорея (в ПТ1) та до дольник 1 (в ПТ2). Оригінальний метр не відтворено в повній мірі, але не виникає жодних сумнівів у тому, що автори перекладів мали змогу його відтворити, і ми можемо припустити те, що неповна хореїзація в українській мові та переклад дольником 1 лише першої частини росій-

ського варіанту говорять про те, що перекладачі, одомашнюючи свої варіанти вірша, залишають читачеві можливість також частково відчутти оригінальне звучання іспанської силабічної поезії.

Результати нашого дослідження відкривають перспективи до подальшого вивчення перекладів із Ф.Г. Лорки для більш глибокого розуміння його творів, його ідеометрики та ідеостилістики та їх відтворення іншими мовами, які на теперішній час досліджені недостатньо.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Гаспаров М.Л. Очерк истории европейского стиха. М.: Наука, 1989. 304 с.
2. Гончаренко С.Ф. Стилистический анализ испанского стихотворного текста (основы теории испанской поэтической речи): моногр. М.: Высш. шк., 1988. 192 с.
3. Качуровський, Ігор. Нарис компаративної метрики. Мюнхен: Український вільний університет, 1985. 119 с.
4. Літературознавчий словник-довідник; за редакцією Р.Т. Гром'яка, Ю.І. Коваліва, В.І. Теремка. К.: ВЦ «Академія», 2007
5. Новий тлумачний словник української мови / укладачі В.Яременко, О.Сліпушко. К.: «Аконіт», 1998.
6. Федерико Гарсія Лорка. URL: <http://www.lib.ru/POEZIQ/LORKA/>
7. Харлап М.Г. Силлабика и возможности ее воспроизведения в русских переводах. Мастерство перевода, 1979. М., 1981. С. 4–50.
8. Análisis del romance de la luna, luna de Federico García Lorca. URL: <http://circulo.repdeval.com/Famosos/Garcialorca/analisislunaluna.htm>.
9. Carmen Serrano Begega. La obra poetica de Federico García Lorca. URL: http://www.fidescu.org/attachments/article/73/Carmen_Serrano.pdf.
10. Federico Garcia Lorca. URL: <http://federicogarcialorca.net/>
11. Metrica española. URL: http://www.juntadeandalucia.es/averroes/ies_boabdil/files/metrica.pdf.
12. Miguel Angel Marquez. Ritmo y tipología del endecasílabo garcilasiano. URL: <http://revistadeliteratura.revistas.csic.es/index.php/revistadeliteratura/article/viewFile/75/81>.